

Dina Koproščec

Knjižna građa u knjižnici Franjevačkog samostana sv. Križa u Osijeku i knjižnici Franjevačkog samostana sv. Antuna Padovanskog u Našicama

Dina Koproščec
Ministarstvo kulture RH
Konzervatorski odjel u Osijeku
HR – 58 000 Osijek, Kuhačeva 27

UDK: 027.6:27-789.32(497.543Osijek)
027.6:27-789.32(497.543Našice)
093(497.543)
094.1(497.543)“15/18”
Stručni rad/Professional Paper
Primljen/Received: 6. 7. 2018.

Ključne riječi: stare rijetke knjige, inkunabule, samostanske knjižnice, Osijek, Našice

Keywords: old rare books, incunabula, monastic libraries, Osijek, Našice

Sažetak

Knjižnice franjevačkog samostana sv. Antuna Padovanskog u Našicama i franjevačkog samostana sv. Križa u Osijeku čuvaju vrijednu građu inkunabula i stranih rijetkih knjiga iz 16. stoljeća, a posjeduju i bogat fundus knjiga tiskanih tijekom 17., 18. i 19. stoljeća. Ovaj članak obrađuje najvrjednije dijelove knjižnog fonda, preciznije sljedeće zbirke: Zbirku stranih rijetkih knjiga iz XVI. stoljeća pod brojem Z-6996 koja se nalazi u knjižnici Franjevačkog samostana sv. Križa u Osijeku, zatim Zbirku stranih rijetkih knjiga XVI. stoljeća pod brojem Z-6995 te Zbirku inkunabula pod brojem Z-6389 koje se čuvaju u knjižnici Franjevačkog samostana sv. Antuna Padovanskog u Našicama. Članak tematizira knjižnu građu u svojstvu kulturnog dobra te se daje osvrt na iskustvo zaštite i čuvanja navedenih zbirki.

UVOD

U Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske od 2014. do 2017. godine upisana je *Zbirka stranih rijetkih knjiga iz XVI. stoljeća* pod brojem Z-6996 (48 jedinica, 56 djela) koja se nalazi u knjižnici Franjevačkog samostana sv. Križa u Osijeku i *Zbirka stranih rijetkih knjiga XVI. stoljeća* pod brojem Z-6995 (94 jedinice, 79 naslova) te *Zbirka inkunabula* pod brojem Z-6389 (10 naslova) koje se nalaze u knjižnici Franjevačkog samostana sv. Antuna Padovanskog u Našicama.

Tijekom studenog i prosinca 2015. godine te veljače i ožujka 2016. godine napravljen¹ je popis stranih rijetkih knjiga u Franjevačkom samostanu sv. Križa u Osijeku koji je uz pomoć elaborata *Zbirka strane rijetke knjige XVI. st.*²

1 Na popisu su radile konzervatorice-dokumentaristice Višnja Gubica, Dina Koproščec i konzervatorica-tehničarka Lidija Grbeša iz Konzervatorskog odjela u Osijeku.

2 LOKMER, JURAJ; BEKAVAC-LOKMER, FILA, 2016., 31.

rezultirao zaštitom knjižne građe³. Podatci o zaštićenoj građi iz ovih franjevačkih samostana nalaze se i u skupnom katalogu sustava umreženih knjižnica CROLIST. Zaštićena se knjižna građa u ovom trenutku u oba samostana čuva u adekvatnim i zaštićenim uvjetima, u sefovima posebno osiguranim za ovu namjenu koji se nalaze u prostorijama s optimalnom mikroklimom.

KNJIŽNA GRAĐA KAO KULTURNO DOBRO

Knjižna tj. knjižnična građa prema Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, članku 2. definirana je kao pokretno kulturno dobro *umjetničkoga, povijesnoga, paleontološkoga, arheološkoga, antropološkog i znanstvenog značenja*.⁴ Postojanje knjižnog dobra za koje se smatra da ima svojstvo kulturnog dobra, građani, vlasnici i nositelji prava dužni su prijaviti nadležnom tijelu koje se određuje prema sjedištu knjižnice u kojoj se knjižna građa nalazi. Na području Osječko-baranjske županije nadležno tijelo je Konzervatorski odjel u Osijeku.

Ako se za građu predmnijeva da ima svojstvo kulturnog dobra, može se donijeti privremeno rješenje o preventivnoj zaštiti koje traje 4 godine i upisuje se u Registar kulturnih dobara, Listu preventivno zaštićenih kulturnih dobara, na koje se primjenjuje Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, a ako se u zadanom roku ne utvrdi svojstvo kulturnog dobra, preventivno rješenje o zaštiti prestaje važiti. Ako se, pak, stručnim vrjednovanjem i istraživanjem utvrdi da pojedino dobro ima svojstvo kulturnog dobra, nadležno tijelo prosljeđuje dokumentaciju i sustav mjera zaštite za navedeno kulturno dobro Stručnom povjeren-

3 Pripremu potrebne dokumentacije (opis, valorizacije i bibliografsku obradu) za Rješenje o zaštiti starih knjiga u Našicama radili su također dipl. knjižničar Juraj Lokmer i Fila Bekavac Lokmer, a dokumentaciju o Zbirci inkunabula dipl. knjižničar Juraj Lokmer, prema čijim su elaboratima djelatnici nadležnog Konzervatorskog odjela u Osijeku sastavili Rješenja o zaštiti knjižne građe. Dokumentacija koju su napravili dipl. knjižničar Juraj Lokmer i Fila Bekavac Lokmer u velikoj mjeri doprinijela je nastanku ovog rada.

4 NN 69/1999.

1 Djelo sv. Tome Akvinskog tiskano u Rimu *Catena aurea: super quattuor evangelistas* (foto: A. Mutnjaković, Fotodokumentacija KOS-a) St Thomas Aquinas, *Catena aurea: super quattuor evangelistas*, Rome (photo: A. Mutnjaković, KOS photo documentation)

stvu za utvrđivanje svojstva kulturnog dobra pri Ministarstvu kulture.⁵ Dokumentacija o starim knjigama izrađena po pravilima knjižničarske struke mora sadržavati osnovne identifikacijske podatke o dobru (naziv/naslov, podrijetlo, vrsta građe, broj jedinica građe), sažeti opis dobra, valorizaciju dobra, sustav mjera zaštite i fotodokumentaciju zbirke ili pojedinačnih jedinica koje se štite. Ako se radi o zbirkama, potrebno je priložiti ispis inventarne knjige ukoliko postoji (inventarni broj; datum; prezime i ime autora; naslov; mjesto i godina izdavanja; broj svezaka/godišta časopisa; signatura; napomena o broju stranica, cjelovitosti primjerka i sl.) i/ili kataloga (abecednog ili mjesnog) koji, uz osnovne elemente kataložnog opisa (prezime i ime autora; naslov; mjesto; nakladnik; godina izdavanja; opseg – broj stranica; dimenzije; podatak o ilustracijama; nakladnička cjelina), treba sadržavati i napomene o primjerku (provenijencija – *ex libris*; iluminacije; ilustracije; dodaci uz tekst – grafički listovi, zemljopisne karte i sl.; stanje – stupanj cjelovitosti, očuvanosti i sl.) te signaturu i, po mogućnosti, inventarni broj⁶.

Kada je knjižna građa registrirana posebnim rješe-

5 <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=7375> (13. 11. 2019.)

6 <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=1722> (4. 4. 2018.)

njem o zaštiti, upisana u Registar kulturnih dobra te je njezin status kao kulturnog dobra riješen, imatelji dobra mogu se prijaviti na Program zaštite i očuvanja pokretnih kulturnih dobara koji financira Ministarstvo kulture, a prema kriterijima nužnosti Vijeće za kulturna dobra preporučit će kojim bi se programima trebala dodijeliti sredstva, što u slučaju knjižne tj. knjižnične građe znači da se prema kriteriju oštećenja, korištenja i nužnosti knjige dobivaju financijska sredstva za restauraciju.⁷

KNJIŽNICE FRANJEVAČKOG SAMSTANA SV. ANTUNA PADOVANSKOG U NAŠICAMA I FRANJEVAČKOG SAMOSTANA SV. KRIŽA U OSIJEKU

Franjevci su u Našice došli tijekom 13. stoljeća, a tijekom 14. stoljeća u centru Našica sagradili su prostorno dominantnu gotičku crkvu. Međutim, kontinuitet našičkog samostana i njegovih poglavara može se, prema Vatroslavu Frkinu, pratiti od 1666. godine (koji se poziva na *Katalog Ferdinanda Kaizera* iz 1896. godine) pa se smatra da od tada postoji i knjižnica samostana⁸.

Prema odluci Općeg franjevačkog zbora, generalnog kapitula iz 1593. godine, svaki samostan je trebao imati knjižnicu i nabavljati knjige⁹.

Važno je naglasiti da je našička franjevačka knjižnica zaštićena posebnim rješenjem o zaštiti Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku pod nazivom Biblioteka Franjevačkog samostana sv. Antuna pod brojem R-115 od 5. 10. 1982. godine, čijem je Rješenju o zaštiti svojim entuzijazmom doprinio fra Vatroslav Frkin sa suradnicima koji su inventarizirali građu.¹⁰ Knjižnica je otvorena za javnost 1987. godine, nakon osam godina popisivanja građe, a potpisan je i Ugovor o javnom djelovanju knjižnice Franjevačkog samostana Našice između franjevačkog samostana i Općine Našice.¹¹ Izložba *Knjige 16. i 17. st. iz knjižnice Franjevačkog samostana Našice*, na kojoj je predstavljeno knjižno blago i vrijednost našičkog samostana, priređena je u sklopu *Dana franjevačke baštine* 2008. godine.

Knjižnica je, kako je već navedeno, vrlo bogata građom starih rijetkih knjiga, za čije je popunjavanje posebno zaslužan i ključan bio fra Antun Bačić, gvardijan našičkog franjevačkog samostana tijekom 18. stoljeća. Fra Antun Bačić bio je veliki zaljubljenik u knjige pa ih je kolima dopremao iz Venecije, tadašnjega europskog izdavačkog i tiskarskog središta. Postojanje novicijata, gramatičke škole kao i studija filozofije unutar samostana doprini-

7 <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=253> (4. 4. 2018.)

8 FRKIN, VATROSLAV, 1988., 35.

9 BOŠNJAKOVIĆ, RENATA; VINAJ, MARINA, 2008.

10 Konzervatorski odjel u Osijeku, Dosje 109 (Biblioteka Franjevačkog samostana sv. Antuna Padovanskog, R-115).

11 Otvorenje knjižnice franjevačkog samostana u Našicama: 25. travnja 1987. godine, Našice, 1988., str. 7.

jelo je tematskom i kvantitativnom proširivanju građe. Danas se u knjižnici nalazi oko 12.000 knjiga, a tematski se dijele na teologiju, pastoralu, kršćansku duhovnost, pravo, povijest, umjetnost, politiku, medicinske znanosti i praksu, gospodarstvo te opće obrazovanje i književnost.

INKUNABULE

Najstarije knjige u knjižnici franjevačkog samostana sv. Antuna Padovanskog su inkunabule. U značenju prvotiska termin „inkunabula“ prvi je 1639. godine upotrijebio Nijemac Bernhard von Mallinckrodt u dijelu *O podrijetlu i razvoju tiskarskog umijeća*, dok je Francuz Philippe Labbe 1653. godine ovim pojmom označio knjige tiskane do 1500. godine¹². Znanstvena disciplina inkunabulistika bavi se proučavanjem popisa, tipografskim značajkama i ilustracijama u inkunabulama. Sama riječ inkunabula dolazi iz latinskog jezika, *cunabula*, a znači kolijevka, *in cunabulis* – predstavlja tiskarstvo u začetcima, u poveljama, a u hrvatskom jeziku koristimo i naziv „prvotisak“. Inkunabule označavaju knjige tiskane od izuma Gutenbergove tiskarske preše s pomičnim slovima od 1452. do 1500. godine, premda ta granica nije sasvim čvrsta zbog toga što se smatra, s pravom, da je ispravnije inkunabulama smatrati knjige što se svojim arhaičkim izgledom bitno ne razlikuju od rukopisnih predložaka.¹³ Prva tiskana knjiga bila je *Biblija u 42 retka*, a na njoj je Gutenberg radio od 1452. do 1455. godine. Naziv nosi stoga što je Biblija na svakom listu bila otisnuta u 42 retka. Otkriće tiskarstva postalo je simbol humanističkih nastojanja renesanse¹⁴ i njime je otvoren revolucionaran put u napredak i širenje znanstvenih i tehničkih dostignuća, kulture, ideja i informacija diljem Europe, obilježen društvenim napretkom, afirmacijom narodnih jezika – uzlet bez povratka za sve koji su znali čitati ili željeli imati svoju knjižnicu. Samostani, skriptoriji i samostanske knjižnice time su gubili čuvanu funkciju pisanja i prepisivanja kodeksa i knjiga, kao i monopol stvaranja i čuvanja tekstova. Nakon početnog oduševljenja tiskanom riječju, postalo je jasno da će se umnažanjem i širenjem knjiga daleko brže širiti nove ideje, otkrića i dostignuća, što crkvenim redovima nije uvijek bilo u cilju pa je tiskarstvo prozvano i crnom umjetnošću.

Najveći broj inkunabula na području Hrvatske čuva se u samostanskim knjižnicama, što svjedoči o visokom stupnju kulture te razini osviještenosti vezane uz potrebe obrazovanja u pojedinim krajevima, premda su u slučaju našičkog samostana knjige nerijetko nabavljene i dva stoljeća nakon nastanka.

ZBIRKA KNJIŽNICE SAMOSTANA SV. ANTUNA PADOVANSKOG U NAŠICAMA

Zbirka inkunabula pohranjena u samostanu sv. Antuna Padovanskog zaštićena je Rješenjem o zaštiti UP-I-612-08/14-06/0230 od 13. 10. 2014. godine (Z-6389); sastoji se od 10 naslova, odnosno 13 fizičkih jedinica, a datiraju iz razdoblja od 1470. do 1499. godine.

Sve su inkunabule tematski vjerskog karaktera. Tiskane su latinskim jezikom i goticom, osim jedne koja je tiskana goticom i romanom, najčešće dvostupčano i jednobojno, u crnoj boji, a poneke imaju inicijale u crvenoj i plavoj boji ili ostavljeno prazno mjesto za inicijal, dok je manji dio tiskan jednobojno u jednom stupcu i s inicijalima otisnutim zajedno s tekstom, filigranski obrađenim, ukrašenim florealnim vinjetama, kao i s renesansnim cvjetnim ornamentima. Inkunabule su velikog formata i nespretne za rukovanje, a razlog tomu je što su knjižari smatrali da im se više isplati tiskati knjige nalik rukopisnim kodeksima kako kupci ne bi stvorili otpor prema novom obliku knjige. Na samom početku njihova tiskanja inkunabule nisu imale naslovnu stranicu s informacijama o djelu, autoru, godini izdavanja i tiskaru, već su se te informacije nalazile u *incipitu*, prvoj rečenici teksta, a ponekad u *explicitu*, posljednjoj rečenici. Kasnije su tiskari ipak počeli koristiti kolofon, po uzoru na srednjovjekovne pisare¹⁵, bilješku na kraju teksta koja se odnosila na relevantne podatke o autoru, naslovu, tiskaru i završetku tiska, koja će se potom premjestiti krajem 15. stoljeća na omotni list, uveden radi zaštite knjižnog bloka.

Inkunabule se prema tipografskim obilježjima razlikuju od današnjih knjiga – listovi su bez paginacije, nemaju posebnu naslovnice ni isticanje odlomka, ručno su iluminirane, dok brojne ligature i abrevijature otežavaju čitanje, a one *nasljeđuju srednjovjekovni rukopisni uzus koji je pisaru olakšavao i ubrzavao posao, ali ga je otežavao čitatelju, koji je onda kao i danas morao poznavati različite sustave skraćivanja i povezivanja riječi*¹⁶. Inicijali su uz vinjete i minijature bili ručno izrađeni ukrasi antičkih i srednjovjekovnih kodeksa, a prikazani su kao početno slovo u rukopisima i tiskanim spisima koji se ističu veličinom, ukrasima i bojama od ostatka teksta.

Šest je inkunabula tiskano u Veneciji, tadašnjoj Meki tiskarstva, jedna u Rimu, a preostale tri u Ulmu, Baselu i Lyonu. U bilješkama na inkunabulama vidljivo je da je šest inkunabula nabavio fra Antun Bačić („Fr. Antonius Bachich pro Conti S. Antonij Nassiszarum...“), a drugi dio fra Bernardin Balić iz Gornje Vrbe („Fra Bernardin Balich a Superiori-Varba“).

Najstarija inkunabula iz 1470. godine djelo je sv. Tome Akvinskog tiskano u Rimu *Catena aurea: super quattuor*

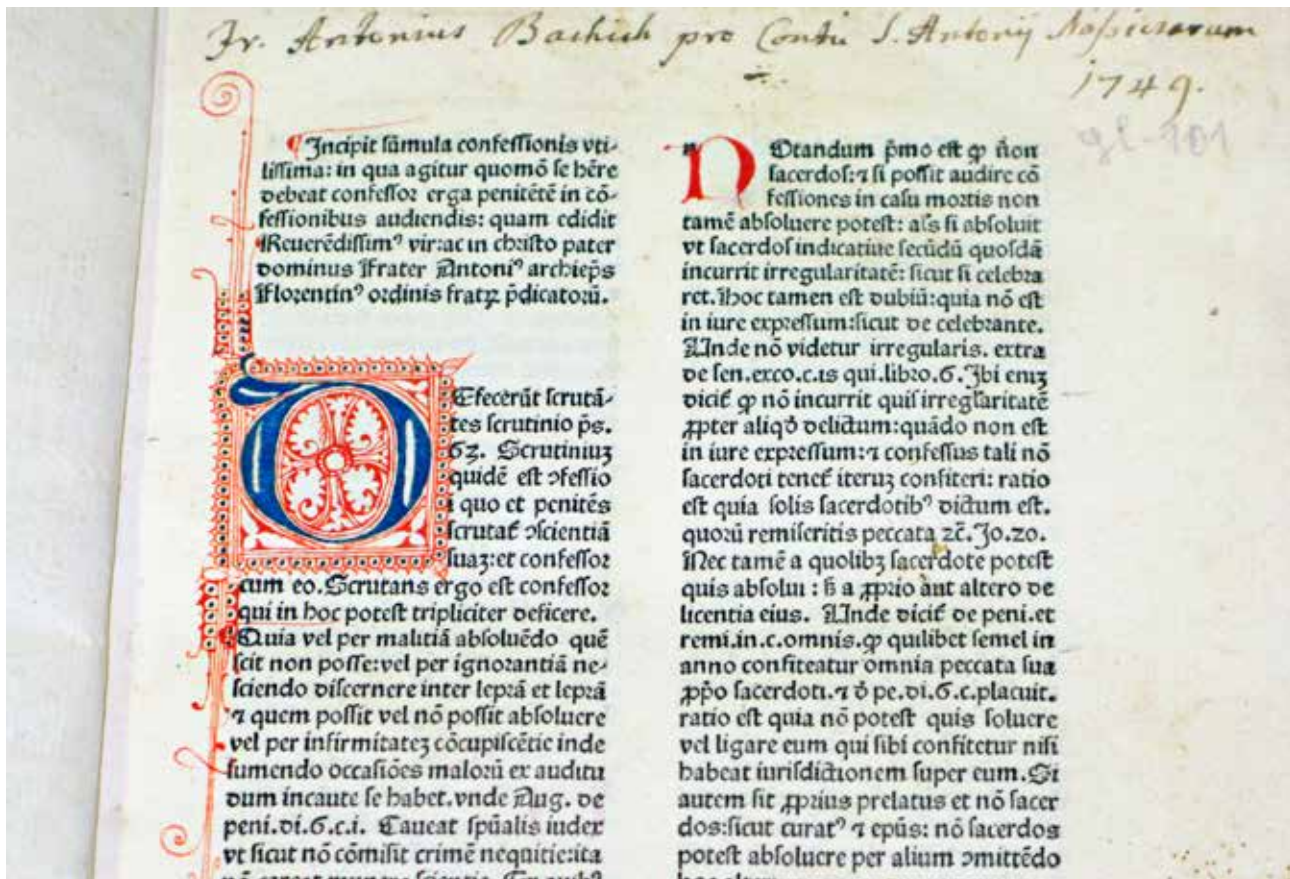
12 STIPČEVIĆ, ALEKSANDAR, 2006., 413.

13 Isto.

14 IVANČEVIĆ, RADOVAN, 1939., 107.

15 STIPČEVIĆ, ALEKSANDAR, 2006., 404.

16 PELC, MILAN, 2002., 126.

2 Florentinus Antoninus, *Confessionale: Defecerunt scrutantes scrutinio* (foto: A. Mutnjaković, Fotodokumentacija KOS-a)
 Florentius Antoninus, *Confessionale: Defecerunt scrutantes scrutinio* (photo: A. Mutnjaković, KOS photo documentation)

evangelistas, izdanje u četiri volumena tiskano u najstarijoj tiskari u Rimu, a u knjižnici se nalazi uvezano u 2 sveska te predstavlja temeljno teološko djelo, neophodno za vjersku izobrazbu i pastoralno djelovanje svećenika, a ujedno je i najstarije djelo koje je za knjižnicu 1748. godine nabavio Antun Bačić. U inkunabuli su ostavljena prazna mjesta za inicijale, međutim oni naknadno nisu dodani. Knjiga nema nikakvih ukrasa. (sl. 1)

Djelo dominikanca Florentinusa Antoninusa pastoralni je priručnik *Confessionale: Defecerunt ... Scrutinium quidem est confessio* (sl. 2) tiskan goticom u Veneciji 1474. godine. Na početnoj stranici vidljiv je *ex libris* koji svjedoči da je knjigu za knjižnicu nabavio fra Antun Bačić 1749. godine. Na početku svakoga poglavlja nalaze se inicijali u crvenoj i plavoj boji, dok se pojavljuju i ornamentirani inicijali. Fra Vatroslav Frkin smatra da u Hrvatskoj ova inkunabula postoji još samo na Košljunu.¹⁷

Temeljna teološka pitanja obrađuju djelo Nicolausa de Ausma *Liber qui dicitur Supplementum: In nomine domini nostri Jhesu christi* tiskano u Veneciji 1476. godine i djelo Ockama Guiljelmusa *Quaestiones et decisiones*

Dctandum pmo est qd non sacerdos: et si possit audire confessiones in casu mortis non tamē absolucere potest: als si absoluit vt sacerdos indicatue secundū quosdā incurrit irregularitatē: sicut si celebraret. hoc tamen est dubiū: quia nō est in iure expressum: sicut de celebrante. Unde nō videtur irregularis. extra de sen. exco. c. is qui. libro. 6. Ibi enī dicit qd nō incurrit quis irregularitatē ppter aliqd delictum: quādo non est in iure expressum: et confessus tali nō sacerdoti tenet iterū confiteri: ratio est quia solis sacerdotib⁹ dictum est. quorū remisistis peccata zc. Jo. 20. Nec tamē a quolibz sacerdote potest quis absolui: s; a ppiū aut altero de licentia eius. Unde dicit de peni. et remi. in. c. omnis. qd quilibet semel in anno confiteatur omnia peccata sua ppo sacerdoti. et d. pe. di. 6. c. placuit. ratio est quia nō potest quis solucere vel ligare eum qui sibi confitetur nisi habeat iurisdictionem super eum. Si autem sit ppius prelatus et nō sacerdos: sicut curat⁹ et epūs: nō sacerdos potest absolucere per alium omittēdo

in quatuor libros Sententiarium Petri Lombardi iz 1495. godine, koje se smatra jedinom preostalom hrvatskom inkunabulom ovog naslova jer se osječkoj inkunabuli istog naziva izgubio svaki trag.

Za propovijedi srednjovjekovnih teologa Leonardusa de Utina *Quadragesimales sermones de legibus* iz 1478. godine, zbog bogato ukrašenih inicijala, geometrijskih i filigranski izrađenih ornamenata u crvenoj ili plavoj boji, Svjetlana Mokriš smatra da se radi, pozivajući se na Badalića, o najvrjednijoj i najljepšoj inkunabuli u knjižnici. Neki su inicijali iz knjige nažalost izrezani, ili su pak cijele stranice iskinute¹⁸. (sl. 3, 4)

Propovijedi Antonia da Bitonta *Sermones Quadragesimales* iz 1499. godine djelo je tiskano u Veneciji. Za potonje je djelo važno naglasiti da nije pronađeno nigdje u Hrvatskoj, tj. jedina se preostala inkunabula ovog naslova nalazi u našičkoj samostanskoj knjižnici, dok se ostale nalaze u Bydgoszczu, Grazu, Leipzigu, Londonu, Lyonu, Saint Gallenu, Sevili, Utrechtu itd. Za našički samostan inkunabulu je nabavio fra Antun Bačić 1748. godine, što je vidljivo prema zapisu s prve stranice knjige.

17 *Otvorenje knjižnice franjevačkog samostana u Našicama*: 25. travnja 1987. godine, Našice, 1988., str. 38.

18 MOKRIŠ, SVJETLANA, Opis i obrazloženje uz prijavu za utvrđenje svojstva kulturnog dobra, (Klasa: 612-04/2015-02/27, Urbroj: 2158-79-04/2015-01, od 16. 11. 2015).

3 Leonardus de Utino, *Quadragesimales sermones de legibus* (foto: A. Mutnjaković, Fotodokumentacija KOS-a)
Leonardus de Utino, *Quadragesimales sermones de legibus* (photo: A. Mutnjaković, KOS photo documentation)

Drugu grupu čine tri Biblije i djelo sv. Jeronima *Opera diui Hieronymi in hoc volumine contenta (...)* tiskano u Veneciji 1497. – 1498. godine, a sadrži komentare tekstova starozavjetnih proroka sv. Jeronima, prevoditelja Svetog pisma Starog i Novog zavjeta s hebrejskog i grčkog na latinski jezik, tzv. Vulgatu.

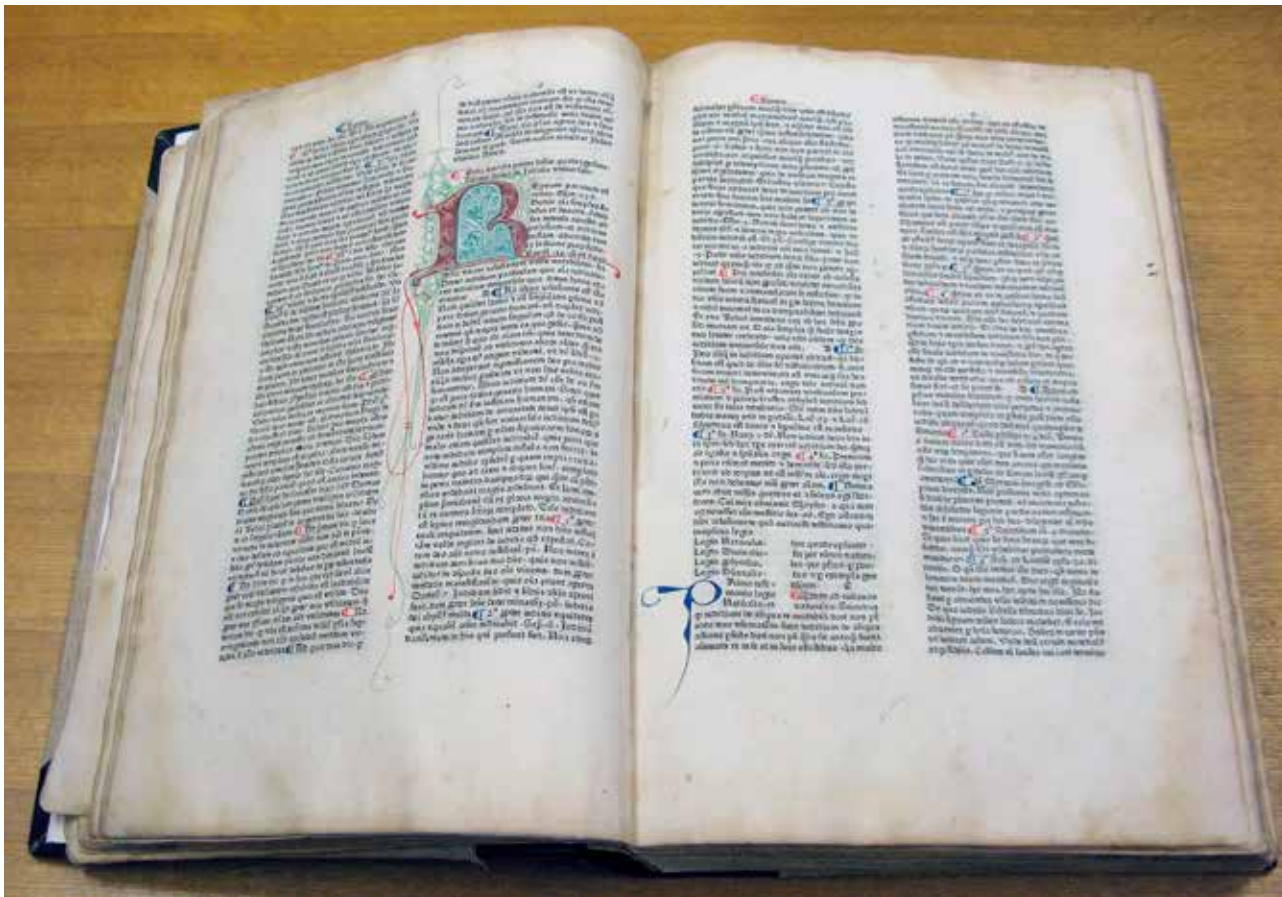
Tijekom posljednja tri desetljeća inkunabule su restaurirane, a viša knjižničarka Gradske i sveučilišne knjižnice Svjetlana Mokriš smatra da je najuspješnije restauriran uvez inkunabula Antoniusa Florentinusa jer je *zadržana čitava izvorna zadnja kožnata korica koja je ukrašena tehnikom pregovanja, geometrijski i filigranski izrađenim ornamentima te s metalnim kopčama*.¹⁹ (sl. 5) Ostale su inkunabule uvezane u estetski i stilski neprimjerene platnene ili kartonske uveze, ili im je uvez neadekvatno restauriran s elementima sačuvanima od starijih uveza iste knjige (drvo, kopča, koža). Uvezi inkunabula isto su tako ostavština srednjeg vijeka, kao i kopčice na knjigama koje su služile da bi se lancima vezale uz policu knjižnice kako ne bi mogla nestati.²⁰ Zanimljivo je napomenuti da tiskari na početku tiskarstva nisu knjige uvezivali u uveze, već su ih prodavali neuvezane, a ako su ih trebali prevesti na neko udaljenije mjesto na prodaju, neuvezane bi knjige prevozili u bačvama koje bi potom knjižari davali na uvez prema potrebama i ukusu naručitelja. Knjige su se bile uvezivale uz pomoć daščice, a kasnije kartona na koji se razapinjala koža.²¹

19 Isto.
20 PELC, MILAN, *Srednji vijek: stvaranje informacijske kulture zapada*, str. 88.
21 STIPČEVIĆ, ALEKSANDAR, 2006., 522.

Zbirka stranih rijetkih knjiga XVI. stoljeća u knjižnici franjevačkog samostana sv. Antuna Padovanskog u Našicama zaštićena je 16. 6. 2017. godine Rješenjem UP/I-612-08/17-06/0122 (Z-6995) prema elaboratu Jurja Lokmera. Zbirka se sastoji od 94 jedinice, odnosno 79 naslova koji su nastali u razdoblju od 1503. do 1600. godine. Knjige su pisane pretežno latinskim jezikom – 61 naslov, talijanskim – 16 naslova, njemačkim – 2, a manji dio tiskan je goticom – 6 primjeraka. Najveći dio tiskan je u Veneciji (50), u Bassanu (2), po jedna u Bergamu, Bologni, Macerati, Monterejaliju, Napulju, Piacenzi, Regiu, Veroni; na njemačkom govornom području u Baselu, Brucku, Frankfurtu a/M, Ingolstadt, Kölnu, Salzburgu, Wittenbergu te na području Francuske – u Lyonu (5), Parizu (2) te u današnjoj Belgiji u Antwerpenu.

Knjige tiskane tijekom 16. stoljeća nazivaju se još i *cinquecentine*.²² Format knjiga je u 16. stoljeću postao znatno manji u odnosu na inkunabule i mnogo sličniji današnjem obliku knjiga (sl. 6) kako bi bile praktičnije za upotrebu pa su poprimale osminski format, po uzoru na izdanja Vergilija Alda Manuzia, mletačkog tiskara – izdavača, ili šesnaestinskog formata koji je tiskanjem djela klasičnim pisaca afirmirala obitelj Elsevier u Nizozemskoj.²³ Format knjige smanjili su kako bi štedjeli skupi tiskarski papir i smanjili troškove tiskanja. Knjige su u 16. stoljeću imale naslovnu stranicu koja je, kao i danas, sadržavala sve potrebne informacije impresuma, poput autora djela, naslova djela, godine i mjesta nastanka, tiskare, a ponekad čak i knjižare koja knjigu raspačava, kao

22 KATIĆ, TINKA, 2007.
23 STIPČEVIĆ, ALEKSANDAR, 2006., 515.

4 Leonardus de Utino, *Quadragesimales sermones de legibus* (foto: A. Mutnjaković, Fotodokumentacija KOS-a)

Leonardus de Utino, *Quadragesimales sermones de legibus* (photo: A. Mutnjaković, KOS photo documentation)

i zahvale mecenama. Pojavljuje se i tiskarski pečat, izdavački znak – sinjet (sl. 7), oznaka određenog tiskara, koji je u početku dolazio u obliku križa, vage ili inicijala, a kasnije su tiskari koristili i figurativne simbole. Tako je npr. sinjet Alda Manuzia imao oblik sidra oko kojega je bio omotan delfin. Jedan primjerak knjige ovog tiskara pronađen je među *cinquecentinama* u Našicama, u djelu *Mariale seu sermones de beatissima* Bernadinusa de Bustija (sl. 8). Naslovne su stranice često i bogato ukrašene biblijskim motivima, vinjetama, kartušama, okvirima, ukrasnim trakama i arhitektonskim ukrasima jer su nakladnici prepoznali potrebu vizualne komunikacije s čitateljem.²⁴ *Cinquecentine* su bogate drvoreznim i bakroreznim ilustracijama koje su se tematski doticale sadržaja djela pa se može govoriti o pravoj knjižnoj umjetnosti.

Knjižna građa *Zbirke stranih rijetkih knjiga 16. stoljeća* može se podijeliti na crkvena i svjetovna djela. Crkvena obrađuju ponajviše područja dogmatske i moralne teologije, pastorala, kršćanske duhovnosti, odnosa i ophođenja s ljudima. Uz djela teološkog sadržaja, najveći broj

zauzimaju knjige propovijedi i pastoralnih priručnika, djela povijesnog karaktera i religiozno-moralističkog sadržaja s primjerima iz rimske povijesti te filozofsko-teološka djela koja su brojnošću najveća. Razlog je tomu postojanje teološkog učilišta i novicijata. Tematike koja se odnosi na biblijsku građu, kao ni tumačenja Biblije, nema mnogo. Među grupom knjiga koje se odnose na odgojno-obrazovni proces te razvijanje govorničkih vještina nalaze se tiskovine od latinskih antičkih pisaca do latinista 16. stoljeća poput djela Johanna Wanckela *Jambi nuptiales Reverendo et Doctissimo viro M. Philippo Wanckelio Smithbergensi parrelī carissimo: Et honestae virginī Annae Antonij Parniri civis olim Kembergensis relictæ filiae, novis sponsis* tiskanog u današnjem Wittenbergu (Witebergae) 1595. i Jacoba Strasburga *Jesu Christi capti et vincti deductionum XII. Libellus* tiskanog 1566. u Frankfurtu te Torquatta Tassa *Delle lettere familiari del sig. Torquato Tasso: Nuouamente raccolte, e date in luce, libro primo* tiskanog u Bergamu 1588. godine na talijanskom jeziku. Područje filologije i leksikografije zastupljeno je latinsko-grčkim leksikonom iz 1554. godine tiskanim u Baselu (Basileae) *Lexicon Graecolatinvm (postremo nunc supra omnes omnium hactenus accessiones, ingenti vocabulo-*

²⁴ PELC, MILAN, 2002., 149.

rum numero, per viros multa assiduaque lectione Graeca exercitatos, ita auctum & emendatum, : Una cum Indice uocum Latinarum ac phraseon, qui loco Latinograeci dictionarij exhibetur. Praeterea accedit nunc primum nomenclatura Graecolatina...) koji je vjerojatno služio za čitanje Biblije, a specifičan je po inicijalima s ljudskim i anđeoskim likovima na početku novog slova grčke abecede. Povijesna tematika zastupljena je s dva djela na talijanskom jeziku, od kojih jedno govori o povijesti Italije, dok je drugo religiozno-mistično djelo iz antičkog doba Rima. Samo s jednim djelom zastupljena je pravno-upravna tematika, a političke i društvene prilike 16. stoljeća prikazao je Tommaso Garzoni u djelu na talijanskom jeziku *Il teatro de vari, e diuersi ceruelli mondani, posto in luce dal sig. Thomaso Garzoni, da Bagnacuallo* tiskanom u Reggio Emiliji. Tematikom jedinstvenu grupu čine dva djela tiskana na talijanskom jeziku iz područja kulinarstva.²⁵

Izdvojila bih knjigu *Homiliae sev Enarrationes in Evangelia Dominicalia totius anni neccnon&festa occurentia* iz 1561. godine tiskanu u Antwerpenu u Belgiji, djelo propovijedi na temu nedjeljnih Evanđelja koja je važna zbog zapisa datuma na naslovnoj stranici, tj. 14. siječnja 1694. godine te spomena Valpova i Našica, za koji se pretpostavlja da je najstarije nađeni zapis svjedočanstva o postojanju knjižnice u našičkom samostanu.

Biblija, Novi zavjet, *Hieronymus Frobenius Lectori S. En Damus Amice Lector, Utrumque Testamentum Iuxta Vulgatam Quidem Aeditionem* izdana je 1530. godine u Baselu, u poznatoj tiskari Froben, a otisnuta je prema izdanju Vulgate.

Manji dio građe iz ove zbirke zadržao je originalne uveze, tj. korice sačinjene od drveta i presvučene u kožu s utisnutim ornamentima i originalnim kopčicama, koje tim knjigama daju veliku umjetničku i kulturno-povijesnu vrijednost. (sl. 9) U knjigama se nalaze dobro vidljivi i čitljivi *ex libris* kojima se najčešće označavalo vlasništvo. Pojedine su knjige pri restauriranju izgubile svoju originalnu veličinu lista.

ZBIRKA KNJIŽNICE FRANJEVAČKOG SAMOSTANA SV. KRIŽA U OSIJEKU

Nakon turske okupacije franjevci su se 1687. godine vratili u Osijek i pokraj Sulejman-hanove džamije sagradili svoju prvu rezidenciju, a potom proširivanjem reda i samostan. Svoju crkvu franjevci su posvetili štovanju sv. Antuna Padovanskog pa se crkva sv. Križa među Osječanima zove i crkva sv. Antuna, a u trenutku osnivanja spadala je pod ingerenciju Franjevačke provincije Bosne Srebrene. U samostanu su franjevci razvili pastoralnu djelatnost, osnovali 1707. godine studij filozofije koji 1724.

5 Primjer dobre restauracije inkunabula s izvornim ukoričenjem i kopčicama (foto: A. Mutnjaković, Fotodokumentacija KOS-a)

Example of well-restored incunabula with original binding and clasps (photo: A. Mutnjaković, KOS photo documentation)

godine biva zamijenjen Teološkim fakultetom, vodili su gimnaziju te za potrebe učilišta otvorili i tiskaru kako bi stvorili neophodne temelje za kulturni rad. Prva tiskara u Slavoniji nalazila se, dakle, u sklopu franjevačkog samostana tek 1735. godine i to za potrebe provincije, samostana i visoke škole.

Knjižnica ima oko 20.000 svezaka knjiga stare i rijetke knjižne građe iz 16., 17., 18. i 19. stoljeća. Najveći se dio građe odnosi na crkvenu tematiku: teološka i teološko-filozofska djela, pastoralni rad, povijest crkve i crkveno pravo, no postoje i svjetovna djela s područja književnosti, filologije, filozofije, obrazovanja i prava. Jedini cjeloviti popis u obliku klasične knjige inventara i abecednog kataloga s listićima izradio je 1942. godine fra Jerko Knoblehar koji je tijekom Drugoga svjetskog rata obilazio slavonske franjevačke samostane i popisivao građu. Inventarizaciju knjiga tiskanih u razdoblju od 17. do 19. stoljeća napravili su 1990. godine fra Vatroslav Frkin i fra Miljenko Holzleitner, no većina tekstova još uvijek nije istražena niti valorizirana.

Zbirka stranih rijetkih knjiga 16. stoljeća u knjižnici Franjevačkog samostana sv. Križa zaštićena je Rješenjem o zaštiti od 16. kolovoza 2017. godine, Klasa: UP/I-612-08/17-06/0121, a sastoji se od 48 jedinica, tj. 56 djela nastalih u razdoblju od 1502. do 1597. godine. Pisane su većinom latinskim jezikom, potom njemačkim, talijanskim

²⁵ LOKMER, JURAJ; BEKAVAC-LOKMER, FILA, 2016; 31.

6 Primjer odnosa formata knjiga tiskanih u 16. stoljeću
Example of format ratio of books printed in the 16th century

i francuskim, a manji je dio tiskan goticom. Najveći dio tiskan je na njemačkom govornom području (Mainz, Köln, Frankfurt a/M, Strasburg, Ingolstadt, Basel, Beč, Augsburg, Speyer), a manji dio na Apeninskom poluotoku (Venecija, Napulj, Perugia, Brescia), na francuskom govornom području (Geneva, Lyon), u Belgiji (Antwerpen) i Češkoj (Prag).²⁶ Oprema knjiga je skromna, dok je maleni broj knjiga njemačke provenijencije opremljen grafikama u tehnici bakroreza. Knjižna građa tiskana u prvoj polovini 16. stoljeća brojem jedinica nije velika, a odnosi se na knjige teološkog, doktrinalnog sadržaja i propovijedi kojih je razmjerno malo u odnosu na zbirku stranih rijetkih knjiga 16. stoljeća. Ističe se djelo srednjovjekovnog pisca Cartusianusa Guiga na latinskom *Hortulus Devotionis: Variis orationum & exercitiorum piorum, quae mentem in Dei amorem rapiunt, floribus peramoenus: nunq antehac typis excusus* izdano i tiskano 1541. u Kölnu, koje je teološko-mističnog sadržaja, namijenjeno duhovnom životu i kontemplaciji, te djelo autora Petra Keshingera *Clavis theologie* na latinskom jeziku tiskano 1502. u Baselu. Zanimljivi

vo je postojanje djela Erasmusa Alberusa *L'Alcoran des Cordeliers : Tant en latin qu'en françois. C'est a dire, Recueil des plus notables bourdes & blasphemes impudens de ceux qui ont ose comparer Sainct Francois a Iesus Christ : tire du grand liure des Conformitez, iadis compose par frere Barthelemi de Pise, cordelier en son viuant* u prijevodu na francuski jezik, u kojem autor kritizira i napada franjevački red i sv. Franju.

Unutar zbirke nalaze se djela odgojno-obrazovne tematike, koja je bila važna pri obrazovanju u govorništvu prijeko potrebnom prilikom propovijedi, poput djela antičkog pisca Marca Tulia Cicera *Flores et, ex Sententiae scribendique Formulae Marci Tullii Ciceronis Epistolis Familiaribus selecte* na latinskom jeziku tiskano 1566. u Antwerpenu i djela povjesničara, pjesnika i retoričara Luciusa Annaeusa Florusa *De gestis romanorum libri quatuor una cum Adnotationibus Ioann. Camertis, quae commentarij uice in omnem romanam historiam esse possunt* tiskanog 1551. u Mainzu. Među ovim se tiskovinama nalazi djelo kardinala i reformatora Katoličke crkve XVI. stoljeća Jacopa Sadoleta *Iacobi Sadoleti, Episcopi Carpentoracti, S. R. E. Cardinalis Epistolarvm Libri Sexdecim: Nunc multo quam antehac vnquam diligentius recogniti, atque in lucem editi. Eiusdem ad*

²⁶ LOKMER, JURAJ; BEKAVAC-LOKMER, FILA, 2016; 12.

7 Sinjet venecijanskog tiskara Haeredesa Melchiorisa Seassaea osmišljen kao kartuša s natpisom i motom, u kojoj se nalazi mačka koja u ustima drži miša. Ioannes Duns Scotus, *Ordinis minorum, theologorum omnium eminentissimi* (...),

Device of Venetian printing house Haeredes Melchioris Sessae in the form of a cartouche with the inscription, motto and image of cat holding a mouse in its mouth. Ioannes Duns Scotus, *Ordinis minorum, theologorum omnium eminentissimi* (...),

Paulum Sadoletum epistolarum liber vnus. His insuper adiectus Commentarius Antonij Florebelli vitam authoris elegans declarans tiskano 1575. u Kölnu, koji svojim spisima i dopisivanjem s glavnim nositeljima reformacije nastoji pomiriti njihove zahtjeve s naukom Katoličke crkve.

Ističe se i popularni osmojezični rječnik – leksikon talijanskog humanista i latinista Ambrogia Calepia *Ambrosii Calepini Dictionarium octo linguarum: atque infinitorum locorum augmentatione, collectis ex bonorum authorum monumentis, certis & expressis, syllabarum quantitatis notis, omniumque Respondent autem vocabulis latinis, hebraica, graeca, gallica, italica, germanica, belgica, hispanica. Onomasticum vero: hoc est, priorum nominum regionum, gentium... catalogum.* izdano 1584. u Baselu. Povijest Italije zastupljena je s tri djela na talijanskom jeziku, a postoje i djela povijesno-zemljopisne tematike te djela koja govore o povijesti židovskog naroda i prvim stoljećima ranog kršćanstva, s brojnim grafičkim priložima.

Uvezi knjiga različite su starosti, no manji se broj knjiga nalazi u originalnim uvezima, s originalnim kopčama, s utisnutim ornamentima i godinama nastanka te im to daje posebnu umjetničku vrijednost. Mali broj knjiga ima djelomično originalni uvez od kože s utisnutim ornamentima, jer su se u pokušaju restauracije stari kožni dijelovi

8 Sinjet Alda Manuzia, poznatog i po kvaliteti prepoznatljivog venecijanskog tiskara 16. stoljeća

Device of Aldo Manuzio, prominent and high-quality Venetian printer of the 16th century

pokušali aplicirati na karton. Na mnoštvu su knjiga vidljivi *ex libris* i grbovi nekadašnjih vlasnika.

Koncem 2002. i 2003. godine Franjevački je samostan u suradnji s Gradskom i sveučilišnom knjižnicom u dva navrata priredio izložbe *Blago knjižnice Franjevačkog samostana u Osijeku* i *Knjige 16. st. Franjevačkog samostana u Osijeku* kako bi ukazao na kulturno-povijesnu vrijednost franjevačke knjižnice, kao i potrebu stvaranja adekvatnog knjižničnog prostora u kojemu bi se na primjeren način čuvala pisana baština.

ZAŠTITA I ČUVANJE GRAĐE

Inkunabule i strane rijetke knjige u knjižnici Franjevačkog samostana sv. Antuna Padovanskog čuvaju se unutar knjižnice samostana, u posebnoj prostoriji pod ključem unutar koje se nalazi arhiv s policama i metalnim sefovima u kojima su smještene i zaključane prema zadovoljavajućim uvjetima čuvanja propisanim Pravilnikom o zaštiti knjižnične građe. U prostoriji gdje se nalaze metalni sefovi nema prozora, međutim ona je klimatizirana. Prostorije knjižnice su zaključane, a za uvid u knjižnični fond potrebno je prethodno kontaktirati gvardijana fra Zorana Bibića i dogovoriti se za proučavanje i pregled potrebne literature u knjižnici samostana koja ima osigurano mjesto za posjetitelje.

Potrebno je svakih pola godine odraditi preventivnu zaštitu koja podrazumijeva listanje knjiga, čuvanje građe u optimalnim uvjetima na 40-60% relativne vlažnosti zraka, u prozračenim prostorijama.

Željela bih ukazati na činjenicu da je potrebno napraviti reviziju cjelokupnoga knjižničnog fonda kako bi se po zbirkama napravilo novo rješenje o zaštiti. Donedavno je Gradska narodna knjižnica i čitaonica Našice uspješno surađivala s Franjevačkim samostanom, tj. jedan je djelatnik knjižnice jednom do dvaput tjedno, ovisno o

9 Primjer originalnih korica iz 16. stoljeća knjige autora Ioanessa Duns Scotusa

Example of original 16th-century covers of a book by Ioannes Duns Scotus

mogućnostima, dolazio inventarizirani građu, ali zbog nedostatka knjižničnog kadra suradnja je u ovom trenutku prekinuta.

Knjižnica Franjevačkog samostana u Osijeku obnovljena je 2016. i 2017. godine i u predviđenoj su prostoriji napravljene drvene police na kojima se nalaze još neinventarizirane knjige iz 17., 18. i 19. stoljeća. (sl. 10) Jedinu je nedostatak to što se knjige ne nalaze u zatvorenim ormarima pa su izložene utjecaju svjetlosti i promjene temperature.

Stare rijetke knjige iz 16. stoljeća nalaze se u franjevačkom samostanu, međutim nisu smještene unutar uređene knjižnice, već u privatnim odajama samostana u kojima se nalaze metalni ormari – sefovi. Možemo, stoga, zaključiti da su sigurnosni uvjeti čuvanja zadovoljavajući, kao i mikroklimatski.

ZAKLJUČAK

Cilj ovog članka bio je ukazati na pisano bogatstvo, svjedočanstvo kulturnog i obrazovnog života baštinjenog u knjižnicama franjevačkih samostana sv. Antuna Padovanskog u Našicama te sv. Križa u Osijeku. Nesporna je činjenica da je cjelokupni bibliotečni fond samostanske knjižnice u Našicama ipak zaštićen rješenjem, što pisanoj građi omogućuje pravnu zaštitu, međutim fond svakako treba proći reviziju i prema preporuci *Naputka za utvrđivanje svojstva kulturnog dobra za knjižničnu građu* trebaju se sukcesivno prijavljivati pojedine zbirke, odnosno dinamikom koja slijedi izradu bibliografskih pomagala.

10 Obnovljena i novouređena knjižnica u Franjevačkom samostanu sv. Križa u Osijeku

Restored and renovated library in the Franciscan convent of the Holy Cross in Osijek

Djelatnici konzervatorskih odjela pretežno nisu knjižničarskih struka, stoga nedostatak knjižničarskih znanja često predstavlja nedostatak pri utvrđivanju svojstva knjižne građe ili u najmanju ruku dovodi do udvostručavanja posla. Konzervatori popisuju građu prema dokumentaciji koja im je potrebna kako bi pojedino knjižno djelo ili zbirku registrirali kao kulturno dobro te mu time omogućili pravnu zaštitu koja građi omogućuje konzerviranje ili restauriranje, dok knjižničari inventarizaciju rade prema kriterijima knjižničarske struke. Najsretnija bi okolnost bila da postoji dovoljan broj knjižničara koji bi se unutar svojega radnog mjesta mogli baviti i samostanskim zbirkama; međutim, prema uvidu u ove dvije slavenske knjižnice, praksa zbog nedostatka kadra nije takva. Događa se, stoga, da ponekad protekne predugo vremena te knjige narušenog stanja sve više i više propadaju, a s obzirom na to da se radi o kolektivnoj memoriji, civilizacijskom dokazu napretka, mi konzervatori ne smijemo spuštenu ruku gledati kako u nepovrat odlazi baština kojoj možda možemo pomoći odmah. Također, potrebno je naglasiti da je najjeftinije konzerviranje ono na koje možemo sami utjecati, tj. stvoriti prave uvjete, prema financijskim mogućnostima, za čuvanje građe. Mnogo

je knjiga iz ovih dvaju samostana restaurirano, no ako se ne budu čuvale na prikladan način, pri odgovarajućoj temperaturi i mikroklimatskim uvjetima, iznosi

koji su iz proračuna izdvojeni za njihovu obnovu činit će se kao uzaludno potrošena sredstva, potrebna svima u kulturi.

LITERATURA

BOŠNJAKOVIĆ, RENATA; VINAJ, MARINA, *Knjige 16. i 17. stoljeća iz knjižnice Franjevačkog samostana Našice*, katalog izložbe, Zavičajni muzej, Našice, 2008.

FRKIN, VATROSLAV, *Povijest knjižnice Franjevačkog samostana u Našicama, Otvorenje knjižnice franjevačkog samostana u Našicama: 25. travnja 1987. godine*, Našice, 1988.

HARNI, SLAVKO, *Kriteriji za utvrđivanje svojstva knjige kao kulturnog dobra*, *Muzeologija*, 48/49 (2011.-2012.), 2012., 9-26.

IVANČEVIĆ, RADOVAN, *Umjetničko blago Hrvatske*, Motovun, 1993.

KATIĆ, TINKA, *Stara knjiga: bibliografska organizacija informacija*, Hrvatsko knjižničarsko društvo, Zagreb, 2007.

LOKMER, JURAJ; BEKAVAC-LOKMER, FILA, *Zbirka strane rijetke knjige u knjižnici Franjevačkog samostana*

sv. Antuna Padovanskog u Našicama, Zagreb, 2016., 31 (elaborat, Dosje 109, Konzervatorski odjel u Osijeku)

LOKMER, JURAJ; BEKAVAC-LOKMER, FILA, *Zbirka strane rijetke knjige u knjižnici Franjevačkog samostana sv. Križa u Osijeku*, Zagreb, 2016., 12 (elaborat, Dosje 154, Konzervatorski odjel u Osijeku)

MOKRIŠ, SVJETLANA, *Opis i obrazloženje uz prijavu za utvrđenje svojstva kulturnog dobra*, (Klasa: 612-04/2015-02/27, Urbroj: 2158-79-04/2015-01, od 16. 11. 2015.)

Otvorenje knjižnice franjevačkog samostana u Našicama: 25. travnja 1987. godine, Našice, 1988.

PELC, MILAN, *Pismo – knjiga – slika: uvod u povijest informacijske kulture*, Golden marketing, Zagreb, 2002., 126.

Pravilnik o zaštiti knjižnične građe (NN 52/05)

STIPČEVIĆ, ALEKSANDAR, *Povijest knjige, Školska knjiga*, Zagreb, 2006.

INTERNETSKE STRANICE:

<http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=1722> (4. 4. 2018.)

<http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=253> (4. 4. 2018.)

<https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=7375> (13. 11. 2019.)

Summary

BOOK HOLDINGS IN THE LIBRARY OF THE FRANCISCAN CONVENT OF THE HOLY CROSS IN OSIEK AND IN THE LIBRARY OF THE FRANCISCAN CONVENT OF ST ANTHONY OF PADUA IN NAŠICE

The Collection of Foreign Rare 16th-Century Books of the Library of the Franciscan convent of the Holy Cross in Osijek (Z-6996; 48 units, 56 titles), the Collection of Foreign Rare 16th-Century Books (Z-6995; 94 units, 79 titles) and the Collection of Incunabula (Z-6389; 10 titles) of the Library of the Franciscan convent of St Anthony of Padua in Našice are protected by the Register of Cultural Property of the Republic of Croatia and were inserted on the List of Protected Cultural Property under the jurisdiction of the Conservation Department in Osijek between 2014 to 2017.

During the months of November and December 2015 and February and March 2016, conservators-documentarists from the Conservation Department in Osijek compiled a list of rare foreign books in the Franciscan convent of the Holy Cross in Osijek, which, assisted by the study on the Collection of Rare Foreign Books 16th-Century drafted by librarians Juraj and Fila Bekavac-Lokmer, result-

ed in the protection of books. The documentation required for obtaining the Deed of Protection of Old Books was prepared by librarians Juraj Lokmer and Fila Bekavac-Lokmer, while the study on incunabula in Našice, which provided the basis for the Deed of Protection, was drafted exclusively by librarian Juraj Lokmer. Information on protected items from these Franciscan convents is also available in the CROLIST library system catalogue.

Both convents belong to the Croatian Franciscan Province of St Cyril and Methodius.

The Conservation Department in Osijek is responsible for the protection and preservation of cultural property in the Osijek-Baranja County, and according to the Act on Protection and Preservation of Cultural Property, Article 2, book, i.e. library property is defined as movable cultural property of "artistic, historical, paleontological, archaeological, anthropological and scientific significance".

It is necessary to direct attention to the written treasures preserved in these two libraries, as testimonies of cultural and educational heritage of the Franciscan convents in Našice and Osijek. The three valuable and rare collections need to be preserved from decay, and these two convents represent examples of acceptable and adequate conditions for preserving library material. The problem that arises in recording, identification and assessment of library material is the lack of library professionals and specialized knowledge among conservation department staff, which at the least leads to duplication of tasks. Conservation professionals' records are organized according to documentation required for registering a particular item or collection as a cultural property, in order to ensure legal protection that would allow their preserva-

tion or restoration, while librarians compile inventories according to the criteria of librarian profession. Ideal circumstances would include a sufficient number of librarians whose task would also be to deal with monastic collections; however, as testified by these two libraries in Slavonia, the situation in practice is different, due to lack of staff. Sometimes too much time passes, and already damaged books continue to decay, and considering their belonging to collective memory and their status as civilizational proofs of progress, we conservators should not merely watch the decline of heritage that could be immediately saved. Also, it should be emphasized that the cheapest preservation is the one that we can encourage ourselves, that is, by creating the right conditions, within the limits of financial possibilities, for heritage preservation.